

Nr 42.

Ankom till riksdagens kansli den 8 maj 1917 kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning av ifrågasatt påbyggnad av riksdags- huset m. m.

I en till bankoutskottet ställd, den 22 mars 1917 dagtecknad skrivelse hava fullmäktige i riksgäldskontoret anfört följande:

»1916 års riksdag beslöt, på hemställan av utskottet, bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att låta verkställa och därefter till innevarande års riksdag inkomma med fullständig utredning rörande ifrågasatt påbyggnad av riksdagshuset och samtliga därmed ävensom med behovet av ökade lokalutrymmen därstädes sammanhängande frågor.

Rörande tillkomsten av detta riksdagens beslut få fullmäktige här erinra om följande.

Sedan vice värden i riksdagshuset i januari 1916 till fullmäktige anmält, att under vintern 1915—1916 med dess ymniga snöfall och starka temperaturväxlingar bristfälligheter i riksdagenshusets tak framträtt och vållat, att vatten på flera ställen nedträngt i huset, samt fullmäktige med anledning därav ifrån arkitekten A. Johansson infortrat yttrande med förslag till de åtgärder vartill nämnda anmälan kunde för- anleda, avgav arkitekten Johansson i februari 1916 sådant yttrande och förklarade däri, att han ansåge särskilda åtgärder till förbättrande av taken obehövlige, då de för vanliga väderleksförhållanden och under noggrann tillsyn icke gäve anledning till särskilda anmärkningar. I detta yttrande meddelade arkitekten Johansson, att han hade för avsikt att inom kort till fullmäktige ingiva ett förslag till ombyggnad av vinden över riksdagshusets lägre partier huvudsakligen i syfte att bereda nya lokaler för utskott, kommittéer och sammankomster.

Sedan skisser, innefattande förslag till den ifrågasatta ombyggnaden, jämte kortfattad beskrivning och approximativ kostnadsberäkning inkommit från arkitekten Johansson, begärde fullmäktige i skrivelse av den 9 mars 1916 yttrande i ärendet från

kungl. överintendentensämbetet. I berörda skrivelse framhöllo fullmäktige, hurusom två förhållanden framkallat det föreliggande förslaget, nämligen dels den sedan flera år rådande, alltmera kännbara bristen på lokaler i riksdagshuset, vilken brist torde kunna undanröjas genom den föreslagna ombyggnaden, dels ock den otillfredsställande konstruktionen av byggnadens tak, som fullmäktige föreställde sig skola genom en påbyggnad bliva förbättrad.

I sitt den 11 april samma år avgivna yttrande förklarade överintendentensämbetet, att, ehuru det av arkitekten Johansson avgivna förslaget syntes vara att i princip förorda till utförande, ämbetet, på grund av förslagets ännu outredda skick, icke kunde yttra sig rörande de angivna kostnadssummorna utan måste inskränka sig till att tillråda utförandet av en fullständig utredning av alla med den föreslagna påbyggnaden sammanhängande frågor.

Med anledning därav anhöllo fullmäktige i en den 19 i samma månad till bankoutskottet avlåten skrivelse om bemyndigande att låta verkställa och till innevarande års riksdag inkomma med en ingående utredning rörande den ifrågasatta påbyggnaden och samtliga därmed sammanhängande frågor.

Sedan utskottet förklarat sig anse lämpligt, att vid utredningen av frågan om till- och påbyggnad av riksdagshuset hänsyn toges jämväl till tidigare förslag till förändringar och anordningar inom byggnaden och i övrigt uttalade önskemål i avseende å behovet av ökade lokalutrymmen med mera inom densamma, hemställde utskottet att riksdagen måtte bemyndiga fullmäktige att låta verkställa en fullständig utredning i frågan. Denna hemställan blev, som förut nämnts, av riksdagens bifallen.

Med anledning av detta riksdagens beslut uppdrogo fullmäktige åt arkitekten Johansson att uppgöra förslag jämte för utredningen nödiga ritningar ävensom kostnadsberäkningar rörande den ifrågasatta påbyggnaden av riksdagshuset och därmed ävensom med behovet av ökade lokalutrymmen med mera sammanhängande frågor. Efter fullgörandet av nämnda uppdrag i vad det avsågo påbyggnaden överlämnade arkitekten Johansson med en skrivelse av den 6 december 1916 (*Bil. 1*¹) nio blad byggnadsritningar och tre blad konstruktionsritningar ävensom kostnadsberäkningar rörande arbetet (*Bil. 2 och 3*).² Den 7 samma månad beslöto fullmäktige att hos överintendentensämbetet anhålla om utlåtande över arkitekten Johanssons förslag, därvid ämbetet anmodades att särskilt taga under omprövning *dels* den inverkan förslagets genomförande, helt eller delvis, kunde komma att utöva å riksdagsbyggnadens utseende och varaktiga bestånd, *dels ock* huruvida med anordnandet av nytt taklag med mera å mittpartiet utan olägenhet skulle kunna anstå samt påbyggnadsarbetet i övrigt utföras. Den 8 februari detta år inkom till fullmäktige det begärda yttrandet från överintendentensämbetet (*Bil. 4*).³

Den 7 i denna månad hava fullmäktige från arkitekten Johansson fått mottaga en skrivelse (*Bil. 5*)⁴, däri han till följd av det uppdrag, som lämnats honom den 22 juni 1916, framlagt utredning och förslag jämte approximativa kostnadsberäkningar

¹ Såsom bil. A fogat vid detta utlåtande.

² Såsom bil. B och C fogade vid detta utlåtande.

³ Såsom bil. D fogat vid detta utlåtande.

⁴ Såsom bil. E fogat vid detta utlåtande.

rörande med behovet av ökade lokalutrymmen med mera i riksdagshuset sammanhängande frågor.

Sedan arkitekten Johansson anmodats att ytterligare uttala sig angående sättet för avhjälpande av de förefintliga olägenheterna med riksdagshusets nuvarande tak och i vad mån desamma kunde väntas försvinna genom den föreslagna påbyggnaden, har arkitekten Johansson den 7 i denna månad avgivit yttrande i detta ämne. (Bil. 6).¹

På särskild förfrågan har sedermera från överintendentensämbetet meddelats, att den föreslagna påbyggnaden icke kan anses medföra så stora fördelar ur synpunkten av takets täthet, att densamma av enbart denna anledning bör komma till utförande, samt att det nuvarande taket bör kunna hållas tätt utan andra åtgärder än årlig tillsyn och underhåll eller eventuellt anbringande av något nyare taktäckningsmaterial.

Jämte det fullmäktige till utskottet överlämna den sålunda förebragta utredningen få fullmäktige för sin del anföra följande.

Såsom av utredningen framgår, synes den ifrågasatta påbyggnaden icke behöfva utföras för att genom en annan takkonstruktion kunna erhålla ett möjligast tätt tak. Med hänsyn till det behov av ökade lokaler såväl för riksdagens eget behov som för kommittéer och dylikt, vilket under de senare åren alltmer gjort sig gällande, anse emellertid fullmäktige starka skäl tala för påbyggnadens utförande i vad densamma avser byggnadens lägre partier.

Med den av arkitekten föreslagna rumsindelningen skulle, förutom vaktmästare- och kapprum samt en större hall, erhållas inalles 24 rum, därav 4 större sammanträdesrum, 8 mindre sådana samt 12 smärre rum. Två av de mindre sammanträdesrummen komma emellertid att ersätta de två utskottsrum, som genom påbyggnaden skulle gå förlorade i husets mittparti. Enligt vad arkitekten upplyser i sin ovan omnämda skrivelse av den 6 december 1916 (Bil. 1), till vilken rörande detaljerna av rumsindelningen m. m. hänvisas, kan denna indelning lätt ändras, och detta även sedan påbyggnaden blivit utförd.

De lokaler, som genom påbyggnaden skulle vinnas, bliva sålunda ganska omfattande och därefter, såvitt av utredningen framgår, lämpliga för de ändamål, var till de äro avsedda. Härtill kommer, att påbyggnaden, enligt kungl. överintendentensämbetets mening, ur estetisk synpunkt icke är ägnad att ingiva betänkligheter utan snarare torde komma att bliva till fördel för byggnadens utseende. Vad beträffar anordnandet av nytt tak å byggnadens högre mittparti kan detta enligt överintendentensämbetets uppfattning utan estetisk olägenhet uppskjutas. Då genom detta tak icke skulle vinnas något nyttigt utrymme och arbetet därmed är av beskaffenhet att kunna utföras oberoende av påbyggnaden i övrigt, synas övervägande skäl tala för att i varje fall låta detsamma tills vidare anstå.

Fullmäktige vilja här även anmärka, att, enligt överintendentensämbetets mening, den föreslagna påbyggnaden icke skulle medföra sådan ökning av belastningen å grunden, att byggnadens sjunkning komme att i någon avsevärd grad ökas; dock att vindarna även i de nyinredda lokalerna icke borde belastas med det riksdagstryck, som finnes i nuvarande vindsutrymmen.

För sin del få fullmäktige sålunda tillstyrka, att en påbyggnad av riksdagshusets lägre partier må komma till utförande i huvudsaklig överensstämmelse med

¹ Såsom bil. F fogat vid detta utlåtande.

det av arkitekten Johansson utarbetade förslaget. Huruvida arbetet bör utföras ofördröjligen eller om med hänsyn till nu rådande höga priser å byggnadsmaterialier m. m. bör därmed något anstå, är emellertid en fråga, varom fullmäktige icke anse sig kunna göra något bestämt uttalande.

Fullmäktige vilja dock framhålla en omständighet, som synes medföra svårighet för arbetets utförande redan under innevarande år. Såsom ovan nämnts, är det önskvärt, att vindarna ovanpå de nya lokalerna icke belastas. En följd därav bliver, att annan plats måste beredas för större delen av det riksdags- och kommittétryck, som nu förvaras å riksdagshusets vindar och som enligt approximativ beräkning uppgår till omkring 300 kubikmeter. Efter påbyggnaden torde plats på de av ombyggnaden ej berörda vindarna finnas för 70 å 80 kubikmeter tryck. Återstoden måste flyttas till andra lokaler inom riksdagshuset. Nödig inredning i de nya utrymmen, som upplåtas för trycket, samt ditflyttningen av detta, måste givetvis taga avsevärd tid i anspråk. Då flyttningen ej kan verkställas, förrän riksdagen åtskilts, och påbyggnadsarbetet ej torde kunna påbörjas senare än den 1 juli, därest detsamma skall bliva färdigt under året, synes, såsom nämnts, svårighet möta att kunna redan i år utföra arbetet.

De ändringsarbeten i övrigt inom riksdagshuset, varom utredning nu föreligger, äro: förändring av bibliotekets lokaler, anordnandet av vilorum och duschrum samt anbringande av flera hissar.

Den ifrågasatta förändringen av bibliotekslokalerna går ut på förläggande av bibliotekets bokmagasin till utrymmena under andra kammarens planisål; och skulle då en del av de nuvarande bokrummen kunna anordnas till utskottslokal. Kostnaden för dessa förändringar hava av arkitekten beräknats till 24,000 kronor.

Därest påbyggnaden kommer till stånd, torde inredandet av denna utskottslokal åtminstone tills vidare icke vara av behovet påkallad. Då härtill kommer, att plats för under andra kammaren nu förvarat riksdagstryck icke kan beredas å annat håll inom riksdagshuset, kunna fullmäktige icke tillstyrka de ifrågasatta ändringarna beträffande biblioteket. I händelse biblioteket i en framtid skulle komma att utvidgas till ett centralt förvaltningsbibliotek, lärer frågan angående eventuellt disponerande för dess räkning av utrymmet under andra kammarens planisål ånyo kunna upptagas.

Anordnandet av vilorum synes lämpligen böra ske i överensstämmelse med arkitektens alternativ II. Därest så anses behöfligt, kunna tre vilorum utan svårighet upplåtas för vardera kammaren. Åt notarierna kunna lämpliga lokaler i stället beredas i den nya våningen.

Beträffande frågan angående anordnande av duschrum ävensom rakstuga skulle, såsom framgår av arkitektens förslag, en duschinnrättning och rakstuga kunna inredas i övervaktmästarens bostad å Drottninggatans förlängning. En annan utväg vore att anordna en mindre duschinnrättning i den nya våningen, vilket kunde ske för en kostnad av 4,500 kronor. Då det förra alternativet förutsätter anskaffande av annan bostad inom riksdagshuset å övervaktmästaren, men detta svårligen låter sig göra, anse fullmäktige detsamma icke kunna komma till utförande. Enligt det senare alternativet skulle duschinnrättningen erhålla ett tämligen avlägset läge, varjämte enligt arkitekten Johanssons uppgift, vissa tekniska olägenheter skulle vara förenade med dess anordnande i byggnadens översta våning. Att förlägga en rakstuga i denna våning lärer ej heller vara vidare lämpligt. Ehuru fullmäktige sålunda ej äro i till-

fälle att för närvarande framlägga något förslag om anordnande i riksdagshuset av nu berörda bekvämligheter, anse fullmäktige det icke vara uteslutet att någon lösning av dessa frågor står att vinna, vilket fullmäktige för sin del finna önskvärt.

De kommitterade, som den 27 oktober 1913 avgåvo betänkande angående vissa förändringar och nya anordningar inom riksdagshuset — varom förslag förut av fullmäktige ingivits till 1913 års bankoutskott — och därmed sammanhängande ämnen, uttalade sig för anbringande av två nya hissar på gårdarna närmast stora porten åt Drottninggatans förlängning och en tredje placarad i mitten av referenttrappan vid andra kammarens norra sida. Arkitekten har beräknat kostnaden för de två förra hissarna till 45,000 kronor och för den sistnämnda till 20,000 kronor. Med hänsyn till de dryga kostnaderna hysa fullmäktige betänkligheter mot utförande av detta arbete redan nu.»

På hemställan av bankoutskottet uppdrog förliedet års riksdag åt fullmäktige i riksgäldskontoret att låta verkställa och därefter till innevarande års riksdag inkomma med fullständig utredning rörande ifrågasatt påbyggnad av riksdagshuset och samtliga därmed ävensom med behovet av ökade lokalutrymmen därstädes sammanhängande frågor.

Utskottet.

Med skrivelse den 22 sistlidna mars hava fullmäktige nu överlämnat den i ärendet verkställda utredningen och därvid tillstyrkt, att en påbyggnad av riksdagshusets lägre partier måtte komma till utförande i huvudsaklig överensstämmelse med ett av arkitekten A. Johansson utarbetat förslag, slutande å högst 392,000 kronor. Fullmäktige hava emellertid förklarat sig icke vilja göra något bestämt uttalande, huruvida arbetet borde utföras ofördröjligen eller om med hänsyn till nu rådande höga priser å byggnadsmaterialier m. m. därmed borde något anstå. I detta sammanhang hava fullmäktige dock ansett sig böra framhålla en omständighet, som syntes medföra svårighet för arbetets utförande redan under innevarande år. Då det syntes önskvärt, att vindarna ovanpå de nya lokalerna icke belastades, bleve följden därav, att annan plats måste beredas för större delen av det riksdags- och kommittétryck, som nu förvarades å riksdagshusets vindar och som approximativt beräknat uppginge till omkring 300 kubikmeter. Efter påbyggnaden syntes plats för de av ombyggnaden ej berörda vindarna finnas för 70 å 80 kubikmeter tryck, varför återstoden måste flyttas till andra lokaler inom riksdagshuset. Nödig inredning inom de nya utrymmena samt ditflyttningen måste taga avsevärd tid i anspråk. Då denna flyttning ej kunde verkställas, förän riksdagen åtskilts och påbyggnadsarbetet ej syntes kunna börja senare än den 1 juli, om detsamma skulle bliva färdigt under året, syntes svårigheter möta att kunna redan i år utföra arbetet.

Vad först beträffar det nu framlagda förslaget till påbyggnad av riks-

dagshuset, har utskottet funnit detsamma i det hela tilltalande. Såsom fullmäktige framhålla, torde de lokaler, som genom påbyggnaden skulle vinnas, bliva ganska omfattande och lämpliga för därmed avsedda ändamål. Även ur estetisk synpunkt har påbyggnaden av överintendentensämbetet ansetts komma att bliva till fördel för byggnadens utseende. Ämbetet har vidare uttalat den mening, att den föreslagna påbyggnaden icke skulle medföra sådan ökning av belastningen å grunden, att byggnadens sjunkning komme att i någon avsevärd grad ökas, dock att vindarna även i de nyinredda lokalerna icke borde belastas med det riksdagstryck, som finnes i nuvarande vindsutrymmen.

Fullmäktige hava emellertid, såsom förut nämnts, under erinran om nu rådande höga priser på byggnadsmaterialier m. m., framhållit en omständighet, som försvårade arbetets utförande redan under innevarande år, nämligen frågan om beredande av annan lämplig plats för större delen av det riksdags- och kommittétryck, som för närvarande förvaras på riksdagshuset vindar.

Enligt utskottets mening torde det också vara nödvändigt, att, innan det nu föreliggande förslaget om påbyggnad av riksdagshuset kommer till utförande, särskilda åtgärder vidtagas i syfte att från vindarna undanskaffa den stora mängd tryck, som nu förvaras därstädes. Måhända skulle genom särskilda anordningar nödigt utrymme kunna beredas i andra lokaler inom riksdagshuset eller, om så befinnes lämpligare, utom detsamma, eventuellt i någon staten tillhörig fastighet. Härvid torde även böra undersökas, huruvida icke större eller mindre del av det tryck, som nu förvaras å andra platser inom riksdagshuset, likaledes skulle kunna därifrån bortföras. I detta sammanhang synes det jämväl förtjäna att tagas under överbägande, i vilken omfattning nu befintligt riksdags- och kommittétryck över huvud taget må bibehållas; och föreställer sig utskottet, att en icke obetydlig utgallring därav skulle kunna ske.

Det har förut nämnts, hurusom enligt överintendentensämbetets mening den föreslagna påbyggnaden icke skulle medföra sådan ökning av belastningen å grunden, att byggnadens sjunkning komme att i någon avsevärd grad ökas. Då det synes utskottet nödigt, att man så vitt möjligt är säkerställd för farhågor i berörda avseende, har utskottet ansett det vara av vikt att från sakkunnigt håll erhålla ett mera bestämt uttalande i fråga om beskaffenheten av riksdagshusets grund än vad ämbetets berörda yttrande innehåller; och torde hänsyn därvid böra tagas till de förändrade anordningar i avseende å riksdagstryckets förvaring, som anses vara lämpliga.

Nu anförda omständigheter i förening med rådande höga priser ävensom knapphet å viss erforderlig arbetsmateriel hava gjort, att utskottet för sin del anser, att arbetet bör tills vidare uppskjutas.

Beträffande slutligen de av fullmäktige omförmälda ändringsarbeten i övrigt, varom utredning nu föreligger, eller förändring av bibliotekets lokaler, anordnandet av vilorum och duschrum samt anbringande av hissar m. m., torde även med dessa arbeten böra tills vidare anstå.

Åberopande vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen, med förklarande att med nu föreslagna påbyggnads- och ändringsarbeten inom riksdags- huset må tillsvidare anstå, må uppdraga åt fullmäktige i riksgäldskontoret att utreda frågan om anskaffande av andra lokaler inom eller utom riksdagshuset för det riksdags- och kommittétryck, som nu förvaras å riksdags- husets vindar, och därvid ej mindre undersöka, huruvida icke sådant å andra platser inom riksdagshuset förvarat tryck skulle kunna därifrån bortföras än även taga under överbägande, i vilken omfattning ifrågavarande tryck över huvud taget bör bibehållas, samt efter verkställd utredning till riksdagen inkomma med yttrande och förslag i ämnet.

Stockholm den 8 maj 1917.

På bankoutskottets vägnar:

ERNST HEDENSTIERNA.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit:

av första kammaren: herrar *Hedenstierna*, *Hallin*, *Neiglick*, *Gustafsson*, friherre *Lagenskiöld*, *Ekman*, *Wickman* och *Roos* samt

av andra kammaren: herrar *Kristensson*, *Vahlquist*, *Berg* i Munkfors, *Olsson* i Blådinge, *Söderberg* i Hobbom, *Edbom*, *Jonsson* i Gumboda och *Jonsson* i Hå.

Bil. A.

Till herrar fullmäktige i riksgäldskontoret.

De mig av herrar fullmäktige vid sammanträde den 22 sistlidne juni givna uppdrag att uppgöra ritningar och kostnadsberäkningar till påbyggnad av riksdagshuset i enlighet med förut företedda skisser, omfattande jämväl förslag rörande värmeledning, elektricitet samt vatten och avloppsledningar, har jag nu fullgjort och får härmed vördsamt överlämna berörda ritningar och kostnadsberäkningar. Den del av uppdraget, som omfattar några speciella lokalbehov och ändringar inom de nuvarande lokalerna, har jag icke ännu hunnit få färdig, men skall jag inom några dagar inkomma med utredning i dithörande frågor.

De utarbetade ritningarna äro i överensstämmelse med det skisserade förslaget vad beträffar de låga delarna av byggnaden. Rumsindelningen är gjord efter samråd med herrar riksgäldsdeputerade, men får jag härvid erinra, att indelningen kan ändras, om så skulle anses önskligt för erhållandet av ett större antal mindre eller ett mindre antal större rum inom den marginal, de gamla genomgående skorstensmurarna angiva, varjämte även korridorens borttagande å vissa delar skulle kunna ifrågasättas. Ändring av rumsindelningen kan såsom framgår av konstruktionen vid eventuellt påkommande behov lätt och utan större kostnader göras även efter det den nya våningen tagits i bruk.

Enligt nu föreslagna rumsindelning erhålles, förutom vaktmästare- och kapprum och en större hall, inalles 24 rum, därav 4 större sammanträdesrum om cirka 45 kvadratmeter vardera och 8 mindre om cirka 25 kvadratmeter samt emellan dessa 12 mindre rum varierande emellan 10 och 20 kvadratmeter. — Av dessa skola tvenne av de mindre sammanträdesrummen ersätta de 2 utskottsrum, som genom ombyggnaden gå förlorade i mittbyggnaden — tvenne avdelningar toaletterum för herrar och damer äro förlagda till vardera hälften av byggnaden. Till ombyggnaden av de lägre byggnadsdelarna hör ökningen i höjd av de 3 rum i mittpartiets attik- eller vindsvåning, som äro belägna längst åt väster. Dessa 3 rum äro i förslaget anordnade på samma sätt som nu, d. v. s. så. att de kunna sammanslås till ett enda rum; men vore det givetvis bättre, om de båda skiljeväggarna med tillhörande skjutdörrar finge försvinna och ett enda rum anordnas i stället för de föreslagna 3 rummen. Genom en dylik sammanslagning skulle man erhålla ett vackert med överljus försett stort rum, synnerligen användbart till förvaring av riksdagens porträttmedaljonger och andra konstverk, vilket ju icke hindrar att salen dessutom kunde användas till större tillfälligt utskott eller för partisammanträden. Ersättning för de förlorade två utskottsrummen kan ju lätt vinnas i flygelbyggnaderna.

Beträffande taket å mittpartiet har jag frångått min första idé och i stället för det brutna silhuettbildande halltaket föreslagit ett lägre, som icke gör anspråk på någon väsentligare ändring av byggnadens yttre utan endast uppfyller kravet att täcka

den stora asfalterade terrass, som ej fullständigt isolerar underliggande lokaler och vars iståndhållande vållar besvär och kostnad.

Rörande värme- och ventilationsanordningarna hänvisas till bifogade förslag (se bilaga A) av ingenjör Wilh. Dahlgren, varav framgår att uppvärmningen sker helt oberoende av anordningarna för de gamla lokalerna.

Specificerad kostnadsberäkning medföljer (se bilaga B), och är denna så avfattad att den samtidigt utgör en detaljerad arbetsbeskrivning, som för ett eventuellt byggnadsföretag endast behöver kompletteras med materialbeskrivning.

Det avsevärda belopp, varmed kostnadsförslaget, som är uppgjort tillsammans med en erfaren fackman, vilken noga känner byggnadens alla delar, förklaras av de under senaste tiden stegrade materialprisen. I händelse det tillsvidare får anstå med uppbyggandet av taket över mittpartiet, genom vilket man icke vinner något nyttigt utrymme, motsvaras återstående kostnad kronor 322,000 till fullo av den lokalvinst, som genom påbyggnaderna å de lägre byggnadspartierna erhålles.

Stockholm den 6 december 1916.

Ar. Johansson.

Bil. B.

Förslag till uppvärmning av en föreslagen påbyggnad på riksdagshuset enligt ritningar av arkitekt Aron Johansson.

Befintliga ångpannor äro tillräckliga även för den nya våningen. Att direkt utsträcka ångrörsystemet från våningen under den nya skulle dock medföra stora olägenheter. Ångrören äro för klena för att direkt fortsättas till den nya våningen. Följaktligen skulle man i en hel rad av rum i nuvarande översta våningen samt även i våningen under denna få lägga om ångrören. Därmed skulle ock följa, att väggarna finge upphuggas och sedan åter lagas med murbruk och målning. Allt detta kan emellertid undvikas på följande sätt.

I ena pannrummet anbringas tvenne ångvattenvärmare, som stå i förbindelse med bägge pannsystemen. Från dessa värmare dragas tvenne varmvattenrör upp genom toalettavdelningen på byggnadens södra sida. Dessa rör avgrenas i den nya våningens vindsutrymmen till en horisontel dubbelsträng åt vardera sidan, alltså ovanför hela filen av rum. I de nya rummen anbringas varmvattenradiatorer under fönstren. Till dessa leda helt klena rör ned och upp, från och till huvudrören å vinden. De nya rummen komma således i motsats till byggnaden i övrigt att värmas med det modernare *varmvattensystemet*. För att åstadkomma cirkulation i det långa rörsystemet anbringas i pannrummet tvenne elektriska pumpar. Endast en i sänder av dessa skulle arbeta, och den andra stå uti reserv. Genom den nu beskrivna värmeledningen behöver man således icke alls beröra de underliggande rummen.

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 8 saml. 30 häft. (Nr 42).

Ventilationen av dessa, merendels mindre, rum kan ske på ett enkelt sätt. I vardera övre hörnet av ytterväggen i varje rum anbringas en direkt friskluftventil. Dessa äro ju av många ej så väl anskrivna, därför att de förorsaka drag. Detta drag uppstår dock endast i luftströmmens riktning. I övriga delar av rummet kännes det ej. En av ventilerna bör därför i regel kunna få stå öppen, då så behöves. För utsugningen tagas ventilöppningar till befintliga luftskorstenar.

Dessa luftskorstenar måste dels påbyggas, dels omformas med rabitstrummor på sätt upprättade ritningar utvisa för att på riktigt sätt utmynna ovan det nya taket. Ett rökrör från en vaktmästarebostads kök måste försvinna. Detta kan ske genom att ersätta vedköksspisen med gasspisel.

Kostnaden för värmeledningen — oberäknat byggnadsarbeten — ställer sig efter nu gällande priser på följande sätt:

Motströmsapparater med tillbehör.....	Kr.	4,800: —
Elektromotorpumpar med tillbehör	»	2,450: —
Radiatorer med tillbehör	»	9,850: —
Rörledningar med ventiler	»	8,950: —
Isolering av rörledningar	»	1,850: —
Friskluft- och evakueringsventiler	»	500: —
Ritningar, tillsyn och oförutsett	»	3,100: —
		<hr/>
	Kronor	31,500: —

Stockholm den 16 november 1916.

Wilhelm Dahlgren.

Bil. C.

Kostnadsberäkning å påbyggnad och förändring av riksdagshuset i enlighet med av undertecknad upprättade ritningar.

Östra, södra och västra flyglarna söder om mittpartiet.

1. Nuvarande yttertak å östra, södra och en del av västra flyglarna nedrives, så ock vindskontorsväggarna därstädes, inberäknat avdrag för den gamla plåten	Kr.	2,739: 45
2. Uppmurning av nya rummens fasadmur mot gården med vanligt tegel i kalkbruk	»	4,713: 80

3. För burspråkens väggar inlägges å nuvarande vindsgolv två I-balkar N. P. 18 från den påmurade muren till yttermuren mot gården och mellan dessa inväxlas en liknande balk. Burspråkens väggar göras av armerad betong, som invändigt beklädas med ett lag luktfri impregnerad papp, ett lag spåntade, ohyvlade bräder och ett lag 3 cm. tjocka korkplattor, som inåt rummet putsas med gipsblandat kalkbruk Kr. 1,948: 90
4. För trappan vid östra flygeln göras ytterväggarna även på liknande sätt och för uppbärning av desamma inlägges en böjd balk av N. P. » 375: —
5. Trappan i vänstra flygeln förses med omslutningsväggar av armerad betong, som invändigt putsas med rabbitsputs på järnträdduk..... » 2,087: 40
6. Yttertaken å östra och södra flyglarna och nedom terrassen å västra flygelns norra del hophugges av 12,5 × 15 cm. sparrvirke och inbrädas med 2,5 cm. kantskurna utskottsbräder; härvid är beräknat, att större delen av de nuvarande takbräderna och en del av det nuvarande taklagsvirket kunna användas » 5,992: 96
7. Taklagen å burspråk och trappor hophuggas av enahanda materiel och inbrädas på liknande sätt » 348: 70
8. I nuvarande gångbanan vid barrieren nedbilas för upplag för blivande bjälklagsbalkar och å gångbanan uppgjutes en sockel av armerad betong för nya taklaget; längs denna sockel upphugges i gångbanan för och gjutes en rännal; rännal och sockel avputsas först med ceresitblandat cementbruk och belägges därefter med ett 3 cm. tjockt lag naturlig asfalt, som noga uppressas under barriärsockeln..... » 5,422: 32
9. De nuvarande utkragningarna å skorstenarna vid golvet i södra flygeln, som komma utanför de nya korridorväggarna bortbilas och ommuras så, att de komma helt under golvet; skorstenarna tillökas i rabbitsputs med en kanal för varje av de nya rummen öfver bjälklaget mot vinden sammandragas alla ventilationspiporna i horisontala kanaler av rabbitsputs till vertikala trummor av rabbitsputs, som uppdragas öfver yttertakets nock och där förses å sidorna med jalousiegaller av galvaniserad plåt. Dessa ventilationsstrummor fortsättas längs södra flygelns taknock med en blindtrumma av 2,5 cm. ohyvlade bräder

- på erforderlig stomme av 7,5 cm. regler och över såväl ventilationstrummor som blindtrummor göres yttertaklag av 7,5 cm. gånger 7,5 cm. regler med yttertakpanel av 2,5 cm. kantskurna, ohyvlade bräder Kr. 6,537: 17
10. De vid nya yttermuren i östra flygeln stående skorstenarna tillmuras å tjockleken i våningen så, att de alla få samma tjocklek och kunna uppbära bjälklaget, varjämte skorstenarna påmuras till 0,3 m. över nya taknocken » 1,078: 00
11. Tak och luftskorstenar täckas med galvaniserad plåt som oljemålas. Från de övre fallen ledes stuprör av galvaniserad plåt med 110 mm. diameter ned till de nedre fallen, rören förses med trattar och svep av galvaniserad plåt. Plåten oljemålas..... » 13,894: 40
12. I södra flygelns södra takfall och östra flygelns östra takfall inläggas inalles 16 lanterniner av 5 cm. T- och L-järn med i desamma rutor av 6 mm. råglas och genom vinden göres vid dessa lanterniner dagertrummor av rabbitsputs » 1,804: 28
13. I bjälklaget mot vinden inlägges under dessa lanterniner fönster av glasbetong och under lanterninerna i södra flygeln göres dessutom underbågar av furu med spröisindelning och vanligt glas » 2,614: 40
14. Väggarna mellan rummen och mellan rummen och korridorerna uppsättas av dubbla 5 cm. tjocka scaniaplattor med 5 cm. mellanrum mellan de båda lagen, de putsas å ömse sidor med kalkbruk på en undergrundning av cementblandat kalkbruk » 3,635: 38
15. Väggarna, som dölja de liggande avloppsrören från taket, ävensom väggarna för toaletttrummen och garderoberna vid östra sidan av korridoren göras av ett lag 5 cm. scaniaplattor och putsas med kalkbruk » 1,017: 67
16. För att dölja de från taket nedgående avloppsrören över korridoren putsas därstädes stjärkringar av rabbitsputs; dessa stjärkringar bestrykas invändigt med varm mastix » 183: 90
17. Bakom de i rummen uppsatta plattväggarna för att dölja avloppsrören från taket, göres under röret och i dettas lutning en utbottning av ett lag scaniaplattor, som på överytan avslipas med cement, varefter desamma å överytan jämte väggarna till 0,4 m. över utbottningen bestrykes med varm mastix » 118: 80

18. Å gamla stenväggarna i östra och södra flyglarnas korridor och å i rummen synliga skorstenar nedhugges nuvarande slamningen, varefter murarna putsas med kalkbruk, varvid iakttages att i södra flygeln övre delen av södra muren i korridoren till c:a 1,5 m. höjd putsas med ceresitblandat cementbruk till skydd mot i muren varande fukt, inåt rummen synliga nya murdelar putsas med kalkbruk Kr. 1,361: 52
19. Över våningen göres i östra flygeln bjälklag av armerad betong med avjämnad överyta och med underpanel av 2,5 cm. ohyvlade bräder på i betongen fastgjutna spikreglar, underpanelen dubbelröras och kalkputsas » 5,940: 00
20. I södra flygeln göres bjälklaget av håltegelvalv mellan armerade betongbjälkar och underputsas med rabbitsputs på järnträdduk » 6,805: 48
21. I västra flygeln göres bjälklaget för terrassen av armerad betong och belägges med holz cement och ett 20 cm. tjockt lager grus, med undantag dock av delarna närmast trapphuset, som belägges med 3 cm. tjock naturlig asfalt; valven avslammas på undersidan med cementblandat kalkbruk » 6,022: 52
22. I hallen putsas en kolonn av rabbitsputs och två blindbalkar i taket. I alla rummen och korridorer dragas enkla taklister i bruk » 1,429: 60
23. I mittpartiet utrivs de mitt för korridoren i östra flygeln varande fönstren, bröstvärnen nedrivs, öppningens sidor imuras och putsas och i muröppningen inlägges golv av marmor » 202: 00
24. Granitväggen å mittpartiet mot östra flygelns korridor beklädes med ett lag 5 cm. tjocka scaniaplattor, som putsas med kalkbruk å sidan mot korridoren » 96: 00
25. De två fönstren i mittpartiet vid västra terrassen utrivs, öppningarna efter desamma igenmuras med 30 cm. tjock mur i ytterkanten och 15 cm. tjock mur i innerkanten, igenmurningarna putsas å båda sidor. Å yttersidan sättes å mittpartiet längs terrassens bredd ett stänkbleck av galvaniserad plåt i enlighet med ritningen och neddrages plåten till terrassens holz cement » 225: 20
26. I vinden håltages mellan östra flygeln och mittpartiet för, och insättes en enkeldörrluft av 4 mm. järnplåt i ram av 5 cm. L-järn » 265: 00

27. I västra terrassens framkant uppsättes barriär av de gamla räckena.....	Kr.	176: 00
28. Mellan barriärens balusterdockor å västra terrassen gjutes med cementbetong för att erhålla nödigt stöd för grusbeläggningen och nödig täthet mot vatten; gjutningen avslipas ovan till och å fria sidorna med starkt ceresitblandat cementbruk	»	243: 40
29. Trappan till västra terrassen göres med vandstycken, plansteg, sättsteg och barriär av furu, steg och vandstycken strykas med carbolinolja	»	550: 00
30. Den nya trappan i östra flygeln göres med kupa av armerad betong, plan och sättsteg av marmor, vilplan av armerad betong belagd med marmor, räckes av smidesjärn och ledstång av mahogny, allt i likhet med undervarande trappa och för trappan håltagas och avvaxlas i bjälklaget mot den nya våningen	»	1,909: 75
31. Taklisten mot gården imuras och putsas efter taklagets ändring	»	350: 00
32. Nymurade fasader putsas med kalkbruk och avfärgas med kalkfärg	»	992: 10
33. Till de nya rummen levereras och insätts 23 enkeldörrluffer med 15 cm. karm, 2 dito med 7 cm. karm, 11 garderösdörrluffer och slagdörrluft, den senare mellan korridoren och hallen, alla med erforderliga beslager samt foder å båda sidor.....	»	1,473: 00
34. Till rummen insätts 7 luffer 3-lufts fönster, 15 luffer 2-lufts fönster alla av furu och med inåtgående, kopplade bågar med spröisindelning i ytterbågarna, vanligt glas, stängselvred av brons, fönsterbänk på konsoler och fönsterbleck av galvaniserad plåt. Tre gluggluffer till vinden med enkla bågar, vanligt glas och vanliga beslager, och 7 luffer sekundärfönster med enkla bågar med katedralglas och foder å ömse sidor. Till trappan i västra flygeln en 3-lufts fönsterluft med enkla bågar och vanligt glas samt till trappan i östra flygeln 3 luffer 1-lufts fönsterluffer med inåtgående kopplade bågar med spröisindelning i ytterbågarna, katedralglas, stängselvred av brons samt fönsterbleck av galvaniserad plåt.....	»	2,900: 00
35. I alla rum, korridorer, garderober och toaletter uppsättes 17 cm. hög fotsockel av furu	»	900: 00
36. De fyra liggande avloppsledningarna från taket göras av 150 mm. asfalterade gjutna järnrör med blyslagna		

skarvar och dragas från i yttertakets betonglager fastgjutna trattar av gjutjärn utan vattenlås och förses nedtill med utkastare av gjutjärn gående c:a 30 cm. utanför nya yttermuren Kr. 579: 20

37. Cementgolven i rum och korridorer i östra och södra flyglarna lagas och beläggas med genomtryckt linoleummatta i granitmönster och på pappunderlag. Golven i toaletterna beläggas med golvmassa » 3,243: 37

38. Tak och väggar i toaletter och städskrubb spacklas 2 gånger och oljemålas 2 gånger i tonfärg. Taken i rum, korridorer och skrubbar såpdränkas och limfärgsmålas. Väggarna i rummen bredspacklas 2 gånger, slipstrykas, finspacklas, bättras och oljemålas en gång i tonfärg. Väggarna i korridorerna spacklas 2 gånger och oljemålas två gånger i tonfärg. Väggar i skrubbarna vid sydöstra hörnet oljemålas 2 gånger utan spackling. Väggar i trappan till västra terrassen och i förstugan vid densamma oljemålas 2 gånger utan spackling. Dörrar, fönster och socklar schelackeras, grundas, bredspacklas, 2 gånger slipstrykas, finspacklas och oljemålas 2 gånger i tonfärg » 5,807: 25

Hissens flyttning: nedtagning av maskineri och av hissgrindar och gejder ej inberäknat.

39. Tre bjälklag igenläggas, tak, väggputs och cementgolv kompletteras. Öppningarna mot korridorerna igensätts med vägg av 5 cm. tjocka scaniaplattor och i desamma insättes i vardera våningen en garderobsdörrluft » 558: 60

40. Vid norra väggen lämnas i bjälklagen en öppning för motvikten och för densamma uppsättes genom alla våningarna en trumma av rabbitsputs och i densamma ena vägg insättes i jordvåningen en dörr av 4 mm. järnplåt i vinkeljärnsram » 514: 00

41. I de erhållna utrymmena spacklas väggarna 2 gånger och oljemålas 2 gånger i tonfärg, taken såpdränkas och limfärgsmålas, dörrarna spacklas och oljemålas i likhet med övriga dörrar, varjämte de nya väggdelarna mot korridoren målas i likhet med övriga korridorsväggar » 258: 00

42. I kupolrummet över trappan, där hissmaskineriet skall uppställas, inlägges ett 8 cm. tjockt golv av stålslipad cement, valv och väggar avputsas med ceresit-

	blandat cementbruk, varjämte tagas hål i valv och väggar för hiss- och motviktslinorna	Kr.	583: 00	
43.	I nedre bottenvåningens bjälklag mot källaren göres i trappspindeln under hissen en fördjupning till c:a 80 cm. djup och flyttas härför nuvarande värmeelementet något åt sidan på denna fördjupning	»	430: 00	
44.	För hissmaskineriet inlägges i kupolrummet de erforderliga balkar, som äro inberäknade i hissleverantörens uppgift	»	150: 00	
45.	Nuvarande smidesjärnräcke runt trappspindeln tillökas å höjden med ett galler av förkopprad järnträdduk i smidesjärnstomme så att det hela bliver 2 m. högt och å förstuguplanerna sättes ett grindparti av smidesjärn, smidesjärnet oljemålas 2 gånger i tonfärg	»	4,100: 00	
46.	Provisoriska täckningar å yttertaket m. m. under arbetet samt erforderliga ställningar	»	2,500: 00	
47.	Erforderliga håltagningar för värme-, vatten-, avlopps- och belysningsledningar	»	2,000: 00	
48.	Från i våningen under befintlig elektrisk huvudledning utsträcker ledningar till ett takutlopp och ett väggutlopp i varje rum, till ett takutlopp i hallen och åtta takutlopp i korridorerna, till tre takutlopp i toaletterna, ett i städskrubben samt till ett takutlopp i vardera skrubben vid sydöstra vinkeln	»	1,410: 00	108,487: 52
	<i>Östra, norra och västra flyglarna norr om mittpartiet</i> i allt lika med östra, södra och västra flyglarna söder om mittpartiet	Kr.		108,487: 52

Arbeten, som måste utföras i mittpartiet i samband med ändringar i flyglarna:

Toalettavdelningen:

49.	Muren mellan vartdera av sessionsrummen och stora trappan nedrives, två balkar N. P. 26 inläggas över vardera öppningen under taklisten i förstugan, balkarna kringputsas med rabitzputs och öppningarnas sidor imuras och putsas	Kr.	698: 00
50.	I vartdera av de nuvarande sessionsrummen uppsättes väggar av 10 cm. scaniaplattor för damtoalett och urinoir samt väggar av 5 cm. scaniaplattor för förvaringsrummet, väggarna putsas med kalkbruk och mot nya korridoren drages taklist i bruk. Väggan mellan damtoalettens W. C. och tvättrum göres av		

furu i fyllningar och endast 2,4 m. hög. I väggarna insättes inalles fyra enkeldörrlufiter, två garderobsdörrlufiter och två med katedralglas försedda sekundärfönster, alla med erforderliga beslag och foder.....	Kr.	1,036: 07	
51. Till vardera av de två gamla förvaringsrummen vid yttermuren upptages en c:a 1 m. bred muröppning, vars sidor putsas med kalkbruk	»	86: 00	
52. Golven i nuvarande sessionsrummen upphuggas och i dess ställe inlägges i de nya korridorerna golv av marmor i likhet med i förstugorna; i damtoalett och urinoir golv av golvmassa och i förvaringsrummen bibehålles nuvarande cementgolv	»	1,964: 92	
53. I nuvarande toalettavdelning nedrivs väggarna så att endast de båda östra klosettrummen bibehållas, varefter uppsätts nya väggar dels av 10 cm. scania-plattor mot nya förvaringsrummet, dels av furu i fyllningar, 2,4 m. höga, mot klosetterna och skrubbarna lika de nuvarande träväggarna, i väggarna insättes inalles 6 garderobdörrlufiter och å väggarna uppsättes 15 cm. hög fotsockel vid golvet	»	583: 40	
54. Nuvarande plattgolv och cementgolv i toalettavdelningen upphuggas och inlägges i hela herrtoaletten golv av golvmassa	»	177: 38	
55. Mot vardera urinoiren håltages för och insättes en enkeldörrluft med smådörrar beslagna som slagdörrar med fjädergångjärn	»	170: 00	
56. Taken i de nya korridorerna såpdränkas och limfärgmålas, väggarna därstädes bredspacklas 2 gånger, slipstrykas, finspacklas och oljemålas 2 gånger i tonfärg, dörrarna mot korridorerna behandlas lika övriga dörrar i förstugorna. Tak och väggar i toalettavdelningarna bredspacklas 2 gånger och oljemålas 2 gånger i tonfärg så ock dörrar och fotsockel. I det nya upplagsrummet i mitten kompletteras målningen å väggarna	»	1,448: 00	
57. I urinoirerna beklädas väggarna till 1,5 m. höjd från golvet med vita kakelplattor	»	378: 00	
58. Nuvarande elektriska belysningsledningar utsträckas till 16 takutlopp	»	480: 00	
59. Erforderliga håltagningar och efterlagningar efter rörledningar och elektriska ledningar	Kr.	175: 00	7,196: 77

Västra rummet i mittpartiets attikvåning:

60. Bjälklaget mot vinden nedrives och nytt bjälklag av 15 cm. tjock betong mellan erforderliga balkar enligt konstruktionsritningarna inlägges 1,3 m. högre upp, bjälklaget avslipas på överytan med cement och förses på undersidan med ett tak av rabbitsputs på järntrådsduk. I bjälklaget göras tre lanterninöppningar, i vilka insättes en karm med spröisindelning och rutor av vanligt ornamentsglas.....	Kr.	4,528: 60	
61. Muröppningen i vinden rätt över dörren igenmuras till överkant av nya bjälklaget. Väggarna imuras efter de gamla balkarna och överdelen av desamma omputsas, varjämte de båda mellanväggarna medelst scaniaplattor uppskarvas till det nya bjälklaget	»	520: 30	
62. Vid fönsterväggarna uppsättas av 5 cm scaniaplattor väggar för två garderober vid vardera, mellan skåpen putsas vid varje fasadvägg ett tak av rabbitsputs ungefär vid gamla bjälklagets höjd och rummets bröstpanel kompletteras över de nya väggarna	»	756: 10	
63. Vid taket drages i rummen en stor hålkäl av rabbitsputs och under densamma drages å väggarna en mindre list i bruk	»	367: 00	
64. Tak och hålkäl såpdränkas och limfärgsmålas, väggarna, panelen, dörrarna och takfönstren bredspacklas 2 gånger och oljemålas 2 gånger i tonfärg	»	843: 82	
65. Golvet skyddas under arbetet med bräder och papp	»	125: 00	
66. Omläggning av de elektriska ledningarna.....	»	350: 00	7,490: 82

Rummet i vinden ovanpå föregående rum:

67. Nuvarande dagertrumma och lanterninen däröver bortrivas och i bjälklaget mot takterrassen håltages för två nya lanterninöppningar och förstoras den gamla lanterninöppningen, varvid i bjälklaget varande över lanterninöppningarna gående balkar få kvarligga och vid öppningarnas sidor erforderliga förstärkningar gjutas av betong mot de gamla valven	Kr.	681: 00	
68. Å takterrassen upphugges asfalten och övre betonglagret ned till själva valvet för de nya lanterninernas sockel, som uppgjutes 45 cm. hög av betong, terrassens asfaltgolv kompletteras intill sockeln och asfalten uppdrages till sockeln överkant.....	»	2,362: 73	

69. Över dageröppningarna anbringas å denna sockel tre lanterniner av 50 mm. T-järn och mellan desamma inpanelas med 2,5 cm. kantskurna utskottsbräder på erforderliga takstolar av sparrvirke, denna takinbrädning täckes med galvaniserad plåt och å lanterninerna anbringas språngbleck, nock och gavelskivor av 6 mm. tjockt råglas. Lanterninernas järnstomme oljemålas 2 gånger.....	Kr.	3,294: 69	6,338: 42
		<hr/>	
		Summa Kronor 238,001: 05	

Anordnande av taklag och nya lanterniner å mittpartiet:

70. Kostnaden för rivningen av de nuvarande lanterninerna beräknas täckas av dessas skrotvärde.			
71. Nuvarande socklar å de tre stora lanterninerna nedrivs c:a 15 cm., varefter de påmuras å höjden till det nya taklaget med 45 cm. tjock mur vid lanterninfoten och 30 cm. tjock mur vid gavlarna. Påmurningen putsas inåt ljusgårdarna med kalkbruk och avfärgas med kalkfärg	Kr.	3,498: 00	
72. För de nya socklarna för yttertaket upphugges i asfalten ned till valvet och uppgjutes sockeln av betong till å ritningen angiven höjd; rännadalens asfaltbeläggning omläggas och asfalten uppgjutes till sockelns överkant.....	»	4,740: 00	
73. Från valvet uppgjutes på c:a 2:00 m. avstånd från nya sockeln och på c:a 3:00 m. avstånd från varandra betongplintar, 45 × 45 cm., med en höjd av c:a 1,2 m. över nuvarande takterrass, mellan dessa inlägges längs takfoten en I-balk av N. P. 15 och från denna ned till nygjutna sockeln gjutes ett 10 cm. tjockt betongvalv med inlagda 6 mm. rundjärn, valvet avslipas på överytan med cement och bestrykes därefter med varm mastix	»	3,422: 88	
74. Taklaget hophugges av 12,5 × 15 cm. sparr och inbrädas med 2,5 cm. kantskurna utskottsbräder	»	3,493: 68	
76. Mot takets västra del uppmuras därvarande skiljomur och skorstenarna i densamma till erforderlig höjd över nya taklaget, varvid piporna framdragas till taknocken. Å synliga sidan mot väster uppgjutes sockeln av asfalt och beklädes muren därovan med galvaniserad plåt	»	1,811: 25	

77. Yttertaket täckes med galvaniserad plåt	Kr.	7,005: 50	
78. Lanterninerna utföras i enlighet med konstruktionsritningarna av L-järn och förses med rutor av 6 mm. råglas samt med erforderliga fotplåtar och kondenseringsrännor av galvaniserad plåt. Lanterninernas järnstomme oljemålas 2 gånger	»	13,293: 00	
79. Dagertrumman vid den lilla lanterninen uppmuras medelst rabbitsputs på järnstomme	»	444: 00	
80. Provisorisk inbrädning över lanterninernas underglas samt erforderliga ställningar	»	2,500: 00	
81. Tio av de nuvarande luftskorstenarna dragas medelst trummor av rabbitsputs fram till taknocken och uppdragas längs densamma mellan lanterninerna som sammanhängande luftskorstenar, täckta av den gemensamma nocken och å stående yttersidorna beklädda med galvaniserad plåt och försedda med jalousiegaller av galvaniserad plåt	»	4,963: 44	45,171: 75
		<u>Summa Kronor</u>	<u>283,172: 80</u>

Sammandrag av totalkostnaden för de särskilda delarna, inklusive värmeledningar, vatten- och avloppsledningar samt hissar.

A. Lägre delarna norr och söder om mittpartiet samt toaletter och ändring av västra utskottsrummet i mittpartiet:

Byggnadskostnad	Kr.	238,000: 00	
Vatten- och avloppsledningar enligt anbud	»	8,600: 00	
Värmeledningen enligt ingenjör W. Dahlgrens utredning	»	31,500: 00	
Hissar enligt beräkning	»	20,000: 00	
Återstående arvoden för arkitekt, konstruktör och kontrollant	»	15,000: 00	
För oförutsedda arbeten	»	8,900: 00	322,000: 00

B. Anordnande av taklag och nya lanterniner å mittpartiet:

Byggnadskostnad	Kr.	45,170: 00	
Arvode för arkitekt och konstruktör	»	1,000: 00	
För oförutsedda arbeten	»	1,830: 00	48,000: 00
		<u>Summa kronor</u>	<u>370,000: 00</u>

Stockholm den 5 december 1916.

Ar. Johansson.

Till herrar fullmäktige i riksgäldskontoret.

Med anledning av Eder skrivelse till Kungl. överintendentensämbetet den 7 december nästlidna år i ämnet framställda begäran har överintendentensämbetet underkastat av tjänstgörande arkitekten hos ämbetet m. m. A. Johansson uppgjort förslag till påbyggnad å riksdagshuset på Helgeandsholmen en ingående granskning och därvid funnit sig för sin del kunna i huvudsak godkänna detsamma.

Dess genomförande torde ur estetisk synpunkt snarare vara att betrakta såsom en fördel än motsatsen; med anordnande av nytt tak å mittpartiet torde utan estetisk olägenhet kunna anstå. Däremot vill ämbetet icke förorda, att förslaget i övrigt endast delvis genomföres.

Ehuruväl i byggnadens undergrund en viss svaghet förefinnes, så att, enligt vad de under en följd av år gjorda avvägningarna visa, en ständig, om än ytterligt ringa sjunkning av byggnaden fortgår, anser ämbetet dock, att den relativt obetydliga ökningen av belastningen å grunden, som de föreslagna ändringarna skulle medföra, icke kommer att i någon avsevärd grad öka sjunkningen. Önskvärt vore dock, att vindarna ovan de nyinredda lokalerna icke belastades, utan att annan plats bereddes för det nu på vindarna lagrade riksdagstrycket.

I fråga om några detaljer av takanordningen torde emellertid vissa erinringar böra göras. Sålunda lära cementgjutningar, genomgående från yttre takrännor till ljusschakt, böra isoleras på insidan mot ljusschaktet med korksten, asfalt och puts; de snett liggande stuprören från övre takfallet till det nedre böra utföras av koppar, icke av gjutjärn, såsom föreslagits, varjämte den kanal, i vilken stupröret går, bör på ämpligt sätt hållas varm, så att ej isbildning kan uppstå i röret.

Vidkommande de beräknade kostnaderna håller ämbetet före, att posterna för oförutsedda utgifter böra ökas, så att de komma att utgöra c:a 10 % av respektive byggnads- och rörledningskostnader. Härigenom skulle totalkostnaden för de »lägre delarna norr och söder om mittpartiet samt toaletter och ändring av västra utskottsrummet i mittpartiet» (se arkitekten Johanssons kostnadsberäkning av den 5 december 1916 sid. 14 A), vilken beräknats till 322,000 kronor, behöva ökas med 19,000 kronor till 341,000 och »anordnande av taklag och nya lanterniner å mittpartiet »(B), som beräknats draga en kostnad av 48,000 kronor, behöva ökas med 3,000 kronor till 51,000 kronor.

Den nyttiga golvyta (korridorer, toaletter och dylikt icke inberäknade), som erhålles för de 341,000 kronorna, uppgår till c:a 868 kvm., motsvarande ett hyrespris av kronor 26,34 per kvm. nyttigt golvutrymme utan uppvärmning. Härvid har förutsatts en brutto-hyresavkastning av 7 %. För modernt inredda kontorslokaler med centralt läge torde betalas en hyra av i medeltal 30 kronor, i vilket pris även ingår lokalens uppvärmning. Kostnaden per kvm. nyttig golvyta för uppvärmning av dylika kontorslokaler torde kunna beräknas till c:a 5 kronor under normala kolprisförhållanden och alltså rumshyran utan värme till 25 kronor per kvm. Beräknas brutto-hyresavkastningen endast behöva uppgå till 6 %, blir motsvarande hyrespris för den yvunna lokalerna inom riksdagshuset utan uppvärmning 23,57 kronor per kvm. nyttig golvyta.

Till ärendet hörande handlingar m. m. återställas härjämte.

Stockholm den 30 januari 1917.

CARL MÖLLER.

Fr. Richter.

Till herrar fullmäktige i riksgäldskontoret.

Fullföljande det uppdrag, herrar fullmäktige givit mig vid sammanträde den 22 juni 1916, får undertecknad härmed rörande de med behovet av ökade lokalutrymmen m. m. i riksdagshuset sammanhängande frågorna värdsammast anföra följande.

Vid berörda sammanträde företeddes såsom resultat av frågans förberedande behandling av herrar deputerade och undertecknad en promemoria, enligt vilken utredningen borde ske. Herrar fullmäktige hade emot denna p. m., som här nedan återgives, ingenting att erinra.

P. M. rörande vissa ändringar inom riksdagshuset i samband med den tilltänkta påbyggnaden.

- 1:o) Bibliotekets lokaler anordnas i enlighet med det år 1913 utarbetade förslaget och kan dit eventuellt förläggas ett centralt förvaltningsbibliotek.
 - 2:o) På grund av 1:o) måste justitieombudsmannen bortflyttas från sin nuvarande lokal och föreslås härvid 2:ne alternativ:
 - I. Justitieombudsmannen erhåller ny lokal genom omändring av de gamla bokmagasinsrummen åt Drottninggatan;
 - II. Justitieombudsmannen beredes lokaler utanför riksdagshuset, i vilka fall omnämnda magasin omändras till 2:e utskottslokaler.
 - 3:o) En nödvändig följd av bibliotekets förändring blir, att riksdagstrycket m. m., som nu magasineras i utrymmena under 2:a kammaren, magasineras utanför riksdagshuset, då i detta omöjligen plats för detsamma kan beredas. Samma är förhållandet med en del av det riksdagstryck, som nu magasineras å vindarna.
 - 4:o) 4 st. s. k. vilorum inrättas i huvudvåningens entresolvåning, vilka rum nu upptagas av notarierna. Notarierna få ersättning i den nya översta våningen, som har bekväm hissförbindelse med huvudvåningen.
 - 5:o) Interparlamentariska rummet förlägges till den nya våningen.
 - 6:o) Det förslag som för ett par år sedan av riksgäldsfullmäktige utarbetades, omfattande 2:ne hissar för pressen etc. utföras i sin helhet.
- m. m. — — — — .

Sedermera ha framkommit önskemål om inrättandet av duschavdelning samt en rakstuga.

Jag genomgår här nedan detta program punkt för punkt.

1—3:o) *Biblioteket och därmed sammanhängande lokaler.*

I det betänkande med förslag till utvidgning av riksdagens bibliotek till centralt förvaltningsbibliotek, som avgavs 1913 av därtill förordnade sakkunniga, förekommer en medelst ritning förtydligad anordning av biblioteket med dess magasin, vari skulle ingå justitieombudsmannens nuvarande lokaler samt samtliga utrymmen under 2:dra kammarens plenisal, varemot de nuvarande magasinrummen mot Drottninggatan skulle för annat ändamål utnyttjas. För justitieombudsmannen skulle beredas lokaler eventuellt utanför riksdagshuset liksom även för det riksdagstryck, som förvarar

under plenisalen. Detta förslag föreligger givetvis fortfarande, men vid sidan därav har jag uppgjort ett nytt, som härmed framlägges i ritning. Detta förslag uppfyller de önskemål, som uttalats för bibehållandet för nuvarande ändamål av justitieombudsmannens lokaler, samtidigt som det torde uppfylla de nödiga villkoren för önskvärd förbättring av bibliotekets lokaler och eventuellt inrymmande däri av ett centralt förvaltningsbibliotek. Jag är nämligen av den åsikten, att riksdagens bibliotek även utan inrymmandet däri av ett förvaltningsbibliotek borde bättre tillgodoses, i vad som berör de respektive lokalernas inbördes lägen och möjligheten till utvidgning.

Förslaget åskådliggöres genom ritningsbilagan och avser liksom 1913 års förslag, att bokmagasinen förläggas till utrymmena under 2:dra kammarens plenisal, med undantag av en mindre del, som fortfarande skall inrymma, efter en kraftigare utgallring, justitieombudsmannens arkiv, samt att, vid sidan av en del smärre ändringar i de nuvarande rummen för expedition m. m. av nuvarande magasinrum, de tvenne första rummen, motsvarande 3 fönster åt fasaden inredas till läsrum, varvid dörröppningarna ökas i bredd. Huvudingången till biblioteket blir som nu från västra huvudtrappan, då däremot 1913 års finnes över allmänhetens ingång från södra sidotrappan. Det förra är givetvis mycket lämpligare.

De rum, som återstå av nuvarande bokrummen, inredas till en bekväm utskottskokal såsom ritningen visar, men bereda de därjämte väl belägna utvidgningsmöjligheter i framtiden för det centrala förvaltningsbiblioteket, i händelse dettas sammanslagning med riksdagens egna bibliotek skulle beslutas.

Den minskning i justitieombudsmannens arkiv, som blir en följd av nu demonstrerade förslag skulle kunna ske såsom nämnt efter en ansenlig utgallring, varjämte nog icke är omöjligt att i utanför varande korridorutrymmen inrätta hyttplatser, eventuellt genom entresolering.

Ombudsmannalokalernas förflyttning till nuvarande bokmagasins har visat sig olämplig.

4—5:o) *Vilorum och interparlamentariska rummet.*

För dessa föreslås 2:ne rum å vardera sidan i huvudvåningens entresolvåning åt Drottninggatan, av vilka rum 3 stycken nu användas av notarierna och 1 utgör det s. k. interparlamentariska rummet. Notarierna kunna få ersättning i den påbyggda våningen, dit även det interparlamentariska rummet kan förläggas.

6:o) *Äldre förslag till en del ändringsarbeten inom byggnaden.*

Dessa förslag föreligga i ritningar och kostnadsberäkningar sedan april 1914. Någon närmare utredning därom har nu icke ansetts behövlig. Måhända blir behovet av exempelvis de 2 hissarna från västra huvudvestibulen mindre, då hissarna invid de båda västra sidotrapporna omlagts så, att de bliva isolerade från själva våningarna, såsom i om- och påbyggnadsförslaget visas. Behovet av referenthissen torde dock kvarstå.

7:o) — — — *Duschrum m. m.*

I utlandets parlamentshus äro en hel del anordningar, som icke ifrågasatts vid uppbyggandet av det svenska riksdagshuset. Däribland dusch- och badavdelning. Jag

har studerat frågan och kommit till det resultat, att det visserligen skulle låta sig göra att inrätta duschar med flera avklädningsrum, men att dessa skulle upptaga dyrbara utrymmen och medföra en del tekniska svårigheter. En duschinrättning med fyra avklädningshytter och rakstuga skulle exempelvis kunna inredas i första vaktmästarens bostadsrum mot Drottninggatan, vilket emellertid skulle medföra indragning av en vaktmästarebostad. Plats för en mindre duschinrättning med 2 avklädningsrum finnes emellertid i den föreslagna påbyggda våningen i frampartiets mitt vid sidan av toaletterummen och har jag uppritat och beräknat kostnaden för en sådan anläggning.

Approximativ kostnadsberäkning.

1—3:o)	<i>Bibliotekets</i> omändring och därav föranledda ändringsarbeten	kr. 24,000: 00
4—5:o)	<i>Vilorum</i> : Alt. I. 4 redan befintliga rum användas: reparationskostnader	» 400: —
	» II. 1 mindre och halva närstötande rum användes å ömse sidor: skiljeväggar och reparationskostnader	» 800: —
6:o)	<i>Äldre förslag till ändringar.</i>	
	a) Ändringsarbeten i västra huvudvestibulen och inrättandet av 2 ne hissar i samband med samma vestibul	» 45,000: —
	b) Ändringsarbeten invid 2:dra kammarens plenisal bestående i den därvarande referenttrappans ombyggnad och insättning i spindeln av en hiss för referenterna.....	» 20,000: —
7:o)	<i>Duschrum</i> : 2:ne duschar med 2 avklädningsrum i plan med den nya våningen belägna i byggnadens främre mittparti... Härav 2,000 kr. för automatisk gasvärmare med ledningar, rökrör, golvbrunn etc.	» 4,500: —

Stockholm den 7 mars 1917.

Ar. Johansson.

Bil. F.

Till förste deputeraden i riksgäldskontoret greve G. Lagerbjelke.

Undertecknad har blivit uppmanad att yttra mig över en del med den föreslagna om- och påbyggnaden av riksdagshuset samhörande frågor och får jag därför vördsamt anföra följande.

Den av mig väckta frågan om en om- och tillbyggnad av riksdagshuset framkom i samband med utredning rörande vissa av vicevärden påpekade otätheter i byggnadens vattentak och därav härledda vattenfläckar i byggnadens inre, vilka särskilt voro framträdande under den ovanligt påfrestande vintern 1914—1915. — I mitt yttrande i denna fråga av den 3 febr. 1915 vitsordade jag förekomsten av de påpekade felaktigheterna, vilkas häftiga uppträdande enligt mitt förmenande huvudsakligen hade sin grund i de omväxlande väderleksförhållandena men ej i några direkta fel i taktäckningen med undantag dock, att i murarna befintliga sprickor bidragit till vattnets nerträngande i underliggande arbetslokaler. Jag ansåg, att olägen-

heterna kunde avhjälpas vid en snart nödvändig reparation av utskottsvåningen. En bidragande hjälp vid otätheternas uppkomst har dock tvivelsutan varit och är ännu även under normala förhållanden de många brytningar i taken och platta takytorna, som samla snö och vatten och vid smältning av snö och is samla vattenpölar, vilka angripa fogarna och övergångarna, emellan de olika taktäckningsmaterialen och sidoväggar.

I det om- och påbyggnadsförslag, som jag, begagnande ett lämpligt tillfälle att framkomma med en länge buren idé om åstadkommande av en estetiskt gynnsam modifikation av byggnadens silhuett och ökning av lokalutrymmet inom densamma, framlade, och efter vilket sedermera fullständiga ritningar utarbetats, synes med all tydlighet, att takförhållandena, vad beträffar vinklar och vrår, bliva betydligt bättre och att man under förutsättning att taken hållas i gott stånd, icke behöver befara några olägenheter av exceptionella otätheter, även om taktäckningen såsom föreslagits göres av järnplåt i stället för kopparplåt. Ett utbyte mot den i varje hänseende bättre kopparn kan lätteligen ske i framtiden, då järnplåten är utsliten och kopparplåten billigare än nu. Men utbytet bör då gälla alla tak å byggnaden på en gång, då järn och koppar icke trivas ihop.

Jag ansluter mig till kungl. överintendentsämbetets åsikt, att »med anordnande av taket å mittpartiet torde utan estetisk olägenhet kunna anstå» och detta till en del av det skäl, att man så vitt möjligt bör begränsa omfånget av de arbeten, som skola utföras under *en* riksdagsferie eller sommar och höst för att de desto säkrare kunna bliva färdiga inom önskad tid. Härmed vill jag dock icke hava sagt, att jag anser mittpartiets tak ur praktisk synpunkt onödigt — det torde tvärtom vara ganska nyttigt — men det kan utan olägenhet byggas senare och för sig, då dess estetiska berättigande eller icke berättigande närmare kan klarställas, sedan de nya taken å sidopartierna tillkommit.

Stockholm den 7 mars 1917.

Ar. Johansson.